

УДК 007 : 304 : 070

**ОЛЕКСАНДР МОХ ЯК ЛІТЕРАТУРНИЙ КРИТИК,
ЖУРНАЛІСТ І ВИДАВЕЦЬ**

Тетяна Шпрінгер

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044 Львів, Україна,
e-mail: t_shpringer@ukr.net*

У статті проаналізовані життя і творчість українського журналіста Олександра Мох на фоні становлення католицької критики поч. ХХ ст.

Ключові слова: літературознавство, католицька критика, видавництво «Добра книжка», редактор, журналіст, автор, часопис, католицькі письменники, «Поступ», «Нова Зоря», «Дзвони», «Католицька акція», міжвоєнний час, група «Логос».

Олександр Мох – одна із найбільш помітних і, водночас, найменш досліджених, а подекуди – загадкових, постатей української журналістики і літературознавства у ХХ столітті. Навіть його дата народження достеменно не відома чи, точніше, декому не відома. Зокрема, на сайті організації «Українська молодь – Христові» [6] у статті, присвяченій 90-й річниці створення групи «Логос», є інформація, що О. Мох народився у 1910 році. Однак на сайті «Галереї старих книжок» [7] є інші відомості: «На авантитулі представлено графічне оформлення назви збірки, на звороті авантитулу наклеєний ex libris Олександра Мох (1900-1975) – відомого письменника, критика і редактора українських часописів.» Йдеться про книжку М.Коцюбинського «Тіні забутих предків». Ця дата (1900 рік) народження є очевидно більш вірогідною, оскільки у 1920 році О.Мох вже був редактором «Поступу», заснував «Добру книжку» та ін. Врешті, навіть в українській Вікіпедії прізвище нашого героя згадується лише як учасника Українського фотографічного товариства [16], що, безумовно, треба доповнити. Загадкою є не тільки хронологія його життя і діяльності, повна наукова і творча біографія, адже практично невідоме місце його народження, батьки, склад сім'ї, але й його ім'я. Точніше, чи було друге ім'я? У виданні «Українська журналістика в іменах» він згадується як Мох Олександр-Микола [15, с. 222]. Один із перших дослідників українського католицького культурного руху періоду міжвоєнного двадцятиріччя Ярослав Грицьков'ян [2, с. 171] у своїй статті пише про нього так само. Що це не випадково, бачимо у матеріалах Енциклопедії Українознавства, де основна стаття про наш об'єкт дослідження виглядає так: «**Мох Олександр** (*1900), кат. публіцист, літ. критик (псевдо Араміс) і видавець родом з Галичини; власник і ред. в-ва "Добра

Книжка" у Львові й (з 1952) у Торонто, ред. ж. "Поступ" (1920-1930), "Світло й Тінь" (1932-39) у Львові, "Життя і Слово" (1948-49) в Інсбруку; співред. ж. "Світло" в Торонто; співр. кат. вид.» [3; т.5, с. 1655] У цій же енциклопедії лише номінально міститься стаття «**Петрійчук О.**» [3; т.6, с. 2035], у якій автори (або помилково, або ж це справді друге ім'я, як це прийнято у греко-католицькій традиції, що враховує Я. Грицьков'ян) покликаються на статтю «**Мох Микола**», якої не існує у виданні. Йдеться, напевно, про вищезгаданого Олександра Моха. Знаходимо у цьому довідковому виданні й інформацію про його видавництво: «**Добра книжка**», кат. в-во, видавець і ред. О.Мох; постало у Львові 1920 р. п. н. «Літ. вид. Ін-т Д. К.»; на еміграції, в Австрії, 1948-49 випустило кварталник «Життя і Слово»; з 1952 в Торонто (Канада); до 1957 видало 154 випуски перекладної й оригінальної літератури, перев. рел., популяр.-наук. і іст. змісту, різними серіями» [3; т.3, с. 551]. Звісно, за радянського часу у довідкових виданнях, наприклад, 3-му томі Української Літературної Енциклопедії (К., 1995), ім'я католицького літературного критика, власника і редактора видавництва, що спеціалізувалось на популяризації релігійної літератури, Олександра Моха не згадувалось. Окремі фрагменти життєпису журналіста знаходимо у його ж публікаціях: «...Вперше мене видрукували у 1917 році в гімназійному часописі "Відродження"... За той час пройшло через мої руки багато – поверх сотні – чужих книжок, що я мусів їм бути з обов'язку хресним батьком» [10, с. 3]. Потім у його журналістській практиці були вже повернуті сучасному читачеві і дослідникові часописи «Поступ», «Дзвони», «Католицька акція» та багато інших. Ну і, звичайно, «Нова Зоря», редактором та ідеологом якої був О.Мох, а величезний масив цього журналу ще належно не опрацьований. Життя і діяльність Олександра Моха - чільного представника католицького напрямку, провідного за силою впливу на суспільство, теж потребують аналізу, що, власне, і є нашою метою.

У міжвоєнному двадцятиріччі в українській Галичині протікало надзвичайно цікаве і багатопланове культурне життя, адже тоді чи не вперше по-справжньому сформувалися у нашому літературознавстві різні ідейно-політичні напрями літературної критики, оформився повний спектр різнопланової журналістики. Власне тоді основною лінією розмежування стало різне бачення суспільної функції літератури, її місця і ролі у житті народу. Для українських мистецьких і наукових кіл це питання у 20-х – 30-х роках звучало надзвичайно болісно, адже йшлося про культуру нації, що не зуміла реалізувати шанс на свою державу після першої світової війни. Наша культура, як і вся нація, знову була поділена на дві територіальні течії. У Наддніпрянській Україні внаслідок приходу до влади більшовиків, після недовгого періоду псевдо-українізації, коли наше мистецтво розвивалось дуже цікаво, прийшла політика репресій та уніфікації. Тому про інше, не «соціалістичне», а поліфонічне розгортання культурного процесу навіть не йшлося. В умовах жорсткого українсько-польського національного протистояння, що чимало перешкоджало розвиткові нашої науки, журналістики, центр українського наукового і видавничого життя переміщується у Галичину, як це було вже у 70-90-х роках ХІХ ст. Саме тут відбулася дифузія за ідеологічними ознаками, що стало характерною рисою відродження українського літературного процесу у Галичині у 20-30-х рр. Не вдаючись наразі до оціночних характеристик цього процесу, зазначимо, що окрім традиційної дихотомії про літературу (культуру)

проукраїнську і москвофільську, вперше так потужно оформилось діаметрально-протилежне бачення проблеми розвитку мистецтва: з'явилися діячі, які полемізували про те, чи має право на існування автономна, вільна від патріотичних та педагогічних обов'язків література із своєю власною системою естетичних цінностей, чи має творчість свої закони розвитку, незалежні від суспільного і національного життя? Роль літературної критики і журналістики загалом внаслідок розвитку преси, різкого збільшення читачької аудиторії стала більш помітною для формування суспільної думки, поряд із естетичною інтерпретацією літератури, із окресленням її місця у культурному процесі на перший план вийшла реконструкція реалізованого у конкретному художньому творі світогляду письменника. Видавець, редактор, критик (а стосовно О.Моха ці «іпостасі» переплітаються, взаємодіють – *Т. III.*) оформляються у самостійну і самодостатню фігуру, стають поряд, а подекуди і замість автора, творять самостійний інтелектуальний продукт. Особливо це помітно на прикладі розвитку католицького напрямку в українській науці і журналістиці міжвоєнного періоду і, зокрема, діяльності О. Моха.

Отож, літературознавці окреслюють чотири основні групи чи напрямки українського літературного процесу міжвоєнного двадцятиліття у Галичині (націоналістичний, католицький, радянофільський, ліберальний – таку класифікацію усталив М. Ільницький), застосовуючи цю ж схему для означення літературної критики цього часу [4, с. 15]. В. Микитюк пропонує доповнити такий поділ ще одною групою – т. з. «академічна критика», зараховуючи до її представників І.Свенціцького, Т.Кострубу, М.Возняка, К. Студинського [9, с. 25]. Подібно градуують й українську періодику Галичини міжвоєнного часу. З історії української журналістики та проблем розвитку літературознавства окресленого періоду захищено декілька синтетичних праць, а саме: Гнот С.І. («Доброчинна діяльність греко-католицької церкви у 1921-1939 рр. (за матеріалами Галицької митрополії», 2003р.); Кучми Н.З. («Стан і функціонування літературної критики в Західній Україні 20-30-х ХХст.», 1999р.); Капраль І.І. («Ідейно-естетичні пошуки у літературній критиці Львова 20-30-х ХХст. (на матеріалах літературної періодики)», 2000р.); Гром'як Л.М. («Особливості християнської поезії в Західній Україні 20-40-х років ХХ століття: мотиви, жанри, поетика (львівська група письменників «Логос»), 2000р.). Зокрема, окресленої проблеми торкається у кандидатській роботі «Літературні періодичні видання 20-30-х рр. ХХст. на західноукраїнських землях у суспільно-політичному і духовному контексті доби» (2003р.) Гдакович Мар'яна, групуючи періодику міжвоєнного двадцятиріччя майже відповідно до класифікації М.Ільницького. У роботі М. Гдакович є такі розділи: 1. «Суспільно-політичні умови функціонування літературної преси в Галичині». Тут йдеться про складні обставини, в яких розвивалось національне культурне життя українців під владою Польщі. 2. «Ліберально» – модерністські літературні видання». У цьому підрозділі авторка досліджує діяльність літературних часописів, яких об'єднувало декларування ідейно незаангажованого мистецтва, орієнтація на західноєвропейський модернізм («Митуса», «Літературні вісти», радянофільські «Світло», «Вікна», «Нові шляхи», «ліберальний» «Назустріч»). 3. «Функціонування літературних католицьких часописів» («Поступ», «Дзвони»). 4. «Розвиток націоналістичного напрямку» («Літературно-науковий вістник», «Вістник», «Дажбог», «Обрії»,

«Напередодні»)[1, с. 6-10]. Звісно, дискусійним є розгляд в одному розділі «ліберально-модерністських» і «радянськостальських» журналів, однак це питання потребує окремого обговорення. Щодо преси, що супроводжувала функціонування католицького напрямку, то однозначно проблему не вичерпано повністю, адже перелік видань цього напрямку складає понад півтора десятка позицій.

Безперечно, що відбувалась часткова співпраця між часописами, ті ж самі дописувачі у різний час або й одночасно публікували свої тексти чи розвідки у журналах подібної, а то й полярної орієнтації, змінювали погляди та переконання. Чи не найменше це стосується О.Моха, який з юних літ обрав свій магістральний шлях – популяризацію та усталення християнського світогляду у мистецтві. Журнал «Поступ» та група «Логос» (письменники католицької орієнтації В.Лімниченко \Мельник\, С.Семчук, О.Петрійчук \О.Мох\, Меріям \Григор Лужницький\) – ось перший та вирішальний вибір двадцятирічного юнака. Українська гуманітаристика у часи незалежності досить активно розробляла цю проблематику. Про обставини функціонування літератури і літературознавства у Галичині, про угруповання та дискусії щодо шляхів розвитку критики, про життя літературного Львова і про окремих представників белетристики, критики та журналістики, у тому числі й Олександра Моха, так чи так написано досить багато.¹ Загалом варто відзначити такі основні

¹ Див.: Я.Грицков'ян (Українські письменники міжвоєнного двадцятиліття: група «Логос» // Записки НТШ. Праці філологічної секції. – Т. 228. – Львів, 1995); М.Льницький (Літературний Львів першої половини ХХ століття // У кн.: Львів. Історичні нариси. – Львів, 1996; Критики і критерії. Літературно-критична думка в Західній Україні 20-30-х рр. ХХ ст. – Львів, 1998. – 148 с.; Драма без катарсису: Сторінки літературного життя Львова першої половини ХХ століття. – Львів: Місіонер, 1999. – 212 с.; Т.Салига («Літературна група "Митуса" і її стильові пошуки»; «Григор Лужницький і літературна група "Логос"» // У кн.: Імператив. (Літературознавчі статті, критика, публіцистика). – Львів, 1997. – 352 с.); В.Микитюк (Костянтин Чехович – літературний критик // Матеріали II Міжнародної конференції «Slowo. Tekst. Czas.» (Польща, Щецин, 1997 р.). – С. 116-122; Костянтин Чехович – «останній з Могіканів Святоюрської гори». – Дзвін. – Львів, 1998. – № 11-12. – С. 122-125; Католицька критика міжвоєнного двадцятиліття // Porównanie jako dowód. – Познань, 2001. – С. 23-37; Загальноєвропейські тенденції української католицької критики у Львові 1-ї половини ХХ ст. // Literatura ukraińska XIX i XX wieku w kontekście europejskim | Українська література XIX-XX століть у європейському контексті. – Pod redakcją Ludmiły Siryk | Під редакцією Людмили Сірик. – Wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. – Lublin 2008. – С.119-127); Р.Олійник-Рахманний (Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919 – 1939 роки). – К., 1999. – 229 с.); С.Андрусів (Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. – Тернопіль: Джура, 2000. – 340 с.); М.Комариця (Українська «католицька критика»: феномен 20-30-х рр. ХХ ст. / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаніка. – Львів, 2007. – 328 с.); О.Зайцев, О.Беген, В.Стефанів (Націоналізм та релігія. Греко-католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930-ті роки). – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2011. – 384с.) та інші.

світоглядні та мистецькі доміанти у діяльності О.Моха. Будучи сповідником релігійних принципів та католицької етики у літературі та літературознавстві, він реалізовував себе через релігійно-метафізичну проблематику у часописах, що їх видавав. Програмні літературно-критичні принципи усталювались через дискусії з представниками суміжних чи протилежних за світоглядом літературних груп на сторінках тогочасної галицької преси. Католицьке крило, отже, оформилось через групу «Логос» і журнал «Поступ», який був доволі цікавим явищем в історії української періодики. Студентський вісник (із гаслом «Великого бажайте!» та програмною тезою «Спільними силами всього студентства виковувати Соборній Україні ясну долю серед культурних народів світа») втілював сутність християнської етики, християнського світосприйняття. Видавали журнал з благословення та за фінансової підтримки митрополита Андрея Шептицького. Основний зміст видання складала молодіжна тематика та утвердження патріотичної національної ідеї на основі католицького світобачення та філософії, – бачимо, отже, послідовне поєднання національної і християнської ідеї як мірила та способу оцінки літературного тексту і постаті автора. Як зауважує Я. Грицков'ян, О.Мох був одним з ініціаторів створення «Логосу», що об'єднала авторів студентського місячника «Поступ». «Основні пункти програми групи "Логос" поставали... з опозиції до матеріалізму й комуністичних ідей, із прагнення діяти й творити згідно з католицькою етикою, з відмінного розуміння ідеологічного статусу митця» [2, с. 172], – писав дослідник і вважав, що через створення такого угруповання О.Мох закликав українських католицьких письменників надсилати відомості про себе до редакції, аби створити дійовий союз українських літераторів і журналістів католицького спрямування. Однак ця ідея не знайшла підтримки серед галичан, більшість яких вважали, що католицизм – це релігія панівної польської нації, стверджував дослідник.

«Позицію "Поступу" великою мірою визначав його редактор – Олександр Мох, відомий як поет Орест Петрійчук. Саме він є об'єднуючою ланкою між "Поступом" та тижневиком "Нова Зоря" (1926-1939). Якщо у "Поступі" ми бачимо його "руку" у нечисленних редакційних примітках, а літературна критика мало представлена, то для "Нової Зорі" характерним є активне втручання у літературний процес. Перше число Органу Української Християнської Організації з'явилося на Різдво й у зверненні до читачів задекларувало: "Головним нашим завданням буде підносити й будити релігійне освідчення через поширювання і оборону католицького світогляду у всіх областях життя. В першій мірі хочемо боротися проти напору більшовизму, проти новомодного сектанства і зловних нападів на католицьку Церкву» [9, с. 22], – пише сучасний літературознавець В.Микитюк. І справді, провідне місце у «Новій Зорі» відводили питанням релігії. У публікаціях висвітлювали історію християнства, зокрема історію розвитку Української католицької церкви, обговорювали невичерпну тему «людина і Бог». Часопис систематично друкував енцикліки, пасторські листи, заяви, протести, меморіали про події національного життя. Проблеми національної культури обговорювались у «Новій Зорі» в авторських публікаціях, а також у постійній рубриці «Література. Наука. Мистецтво», що мала у виданні сторінку або розворот, за яку, власне, відповідав О.Мох. Тут піднімали літературознавчі питання, пропонували огляди творів за жанрами, за територіями, публікували нариси про

життя і творчість відомих українських та іноземних письменників. У рубриці друкували рецензії на нові видання – монографії, художні твори, спогади, автори яких переважно підписувались криптонімами. У публікаціях піднімалось питання збереження і розвитку національної школи, українську громадськість інформували про діяльність товариства «Рідна школа». Значну увагу на сторінках видання приділяли товариству «Просвіта», висвітленню його роботи, видавничої діяльності, а також співпраці з релігійно-громадськими організаціями. Олександр Мох був провідним критиком «Нової зорі», майже у кожному числі часопису знаходимо його рецензії, полемічні замітки, огляди та критичні розвідки, підписані псевдонімом Арамис.

Неможливо не згадати про співпрацю О. Моха з виданням «Католицька акція» – вісником Генерального інституту Католицької акції греко-католицької галицької церковної провінції. Перший номер часопису вийшов у Львові в червні 1934 року, а вже в другому номері журналу, в січні 1935 знаходимо статтю О.Моха (що започаткувала постійну рубрику), підписану також псевдонімом Арамис: «Що католикові читати?». Автор писав про завдання, які перед собою ставив часопис: «...Організація письменників з католицьким світоглядом, організація католицьких видавництв і взагалі позитивних творів, поширення тих творів і врешті організація боротьби зі злими творами. Двома першими будемо в нашій статті займатись...» [14, с. 7] Далі йшов перелік творів, які Арамис радив читати католикам. Цікавим є те, що спочатку він подавав іноземних авторів і їхні книжки, а лише потім твори українською мовою.

Також літературно-критичні статті, полемічні виступи з питань релігії та культури О.Мох друкував на сторінках «Громадського голосу», «Нового часу», «Нової Зорі», «Правди», «Дзвонів». Що прикметно, журналіст публікував свої праці й у «Новій Зорі», й у «Дзвонах», які мали певні ідеологічні розходження, завжди намагався знайти компроміс між окремими представниками спільного католицького табору, коли виникали певні протиріччя, прагнув об'єднання католиків в єдиний табір без внутрішньої ворожнечі. «Неможливість друкувати свої твори у католицьких виданнях змушує авторів звертатись до «націоналістичних і ліберальних» журналів, через що вони набирають популярності, католицькі ж, навпаки, втрачають» [11, с. 8], – вважав письменник.

Ще 1920 року О.Мох заснував у Львові видавництво «Добра книжка», а 1924 на-гора вийшла єдина поетична збірка видавця – «Про те, що я люблю: Еротики», яку він підписав як Орест Петрійчук. Збірку схвально сприйняли читачі і її перевидали вдруге. Завданням «Доброї книжки» було поширення католицьких ідей серед народу. Але, за словами О.Моха, справа «...виглядала невесело. Щодо числа видань ми стоїмо ледве на шостому місці, а щодо кольпортажі, то... З п'яти тисяч осіб – священників, монахів, черниць, богословів і т.п. – є лише 10% таких, що купують по 1 примірнику католицьких видань» [11, с.39]. Видавництво «Добра книжка» існувало у Львові до 1939 року, а з 1952 відновило свою діяльність під керівництвом Моха у Торонто (Канада).

Трохи згодом видавець-Мох вирішив стати письменником, бо «...стало мені жаль, що все моє письменницьке "я", невидане у книжках, пропаде безслідно в жовтіючій масі деревного паперу старих газет» [10, с. 4]. Так на світ

з'явилися окремі видання: «На фронті української книжки» (1937 р.), «Добра преса: як її поширювати?» (1938 р.), «Книжки і люди» (1938 р.), «Самоосвітні видавництва: які в нас є, що вони варті та що з них вибрати» (1938 р.), «Смерть у газеті» (1938 р.), а також «Покажчик змісту "Нової Зорі"» (1937 р.). Окремим виданням також вийшла велика стаття-некролог, присвячена пам'яті друга – «*Теофіл Коструба – учений-праведник*». Власне, ця стаття про побратима містить декілька цікавих фактів біографії автора, декілька звернень до спільних подій у їхньому житті. Зокрема, О.Мох у цій статті писав: «*Два роки був членом редакції католицького місячника "Поступ", у якій я мав щастя його (Теофіла Кострубу – Т.Ш) пізнати. Крім того писав сотні статей, особливо в католицьких часописах: "Добрий Пастир", "Дзвони" "Місіонар" (ще й на смертному ложі!), "Записки Чину Св. Василя Великого", "Мета", "Нова Зоря"*» [13, с. 5].

Доклав Коструба і чимало зусиль та праці у суто видавничо-журналістських справах видавництва Муха «Добра книжка», про що теж знаходимо згадки у цій статті. Ну і, звісно, промовистим фактом їхньої дружби і співпраці є те, що О.Мох був хресним батьком Коструби, коли той вирішив охреститися у зрілому віці.

У «Житті і Слові» (1948-1949 рр, Інсбрук, Австрія) О.Мох надрукував, як він сам про неї казав, «...ідеологічно найважливішу працю Коструби з літературознавства – великий "Вступ" для 2-го видання "Антології українського католицького письменства" вид. ОО. Василян, яка через большевиків двічі не побачила виходу» [13, с. 6]. Невеличку згадку у цій статті залишив О.Мох про своє особисте життя: «Коли я приїхав 1941 р. до Львова, то знову запропонував о. Теофілові писати Курс історії України. Він поблагословив 12 вересня 1941 р. моє подружжя з "приятелем в окулярах" (так називав він жартом мою наречену) і вже на другий день опісля так тяжко захворів, що ляг у ліжко та не встав із нього аж до смерті [13, с. 6]. Також дізнаємось, що «Велику історію України» Т.Коструби записував О.Мох, про що і згадує: «*Страшні болі не давали йому змоги писати власною рукою, отже став диктувати мені*» [13, с. 7].

Щодо принципів, якими керувався журналіст і видавець, то промовистою є передова стаття «Від автора» у виданні «Книжки і люди», де він зазначив, що видає книжки, бо «...люди не хочуть читати з католицьких ідеологічних книжок. Я ж хочу заохотити їх до української книжки, спеціально католицької книжки...» [11, с. 4]. У наступній статті «Література й кримінал» наголошував: «*Письменники не мають доброї слави серед читачів. Колись вони грішили приватно, а сучасні письменники хочуть втягнути своє грішне життя в літературу – і це на руку масонерії й большевизмові. Вони творять літературу порнографії і кримінального бестіялізму*» [11, с. 7]. О.Мох був одним з редакторів місячника «Світло й тінь», що виходив у Львові у 1933-1939 рр. Журнал видавало Українське товариство фотографів. На його сторінках друкували світлини професійних фотографів та аматорів. Мох був одним із тих, хто захоплювався новою на той час справою і містив у журналі свої фотороботи.

О.Мох цікавився також бібліографічною роботою. Його покажчик змісту «Нової Зорі» є надзвичайно продуманим, системним і змістовним, що відзначає і літературознавець В.Передирій: «*Пізнавальним і для сьогоднішнього дослідника історії української журналістики є список дописувачів часопису, в*

якому автор розкриває псевдоніми, подає повні імена співробітників журналу» [15, с. 224].

У роки еміграції в Інсбруку (Австрія) О.Мох видавав часопис «Життя і слово». Виїхавши до Канади, поновив діяльність видавництва «Добра книжка», став одним із співавторів журналу «Світло» і співпрацював у кількох періодичних католицьких виданнях. Мох належав до «тонких» католицьких критиків. Він цілісно розглядав українську літературу і працював над формуванням нових критеріїв католицької критики. Саме під таким кутом зору критик і видавець розглядав релігійну літературу, яку бачив як прагнення абсолюту, як намагання знайти себе і вийти поза себе, поза свій час, стати одкровенням і зустріччю з найширшим – метафізичним – виміром. Сучасна дослідниця, автор монографії «Українська «католицька критика» М.Комариця, аналізуючи науково-світоглядну систему Муха-критика, слушно пише: «...Наголошував на необхідності поєднання найвищого естетичного завдання митця – мистецької викінченості твору – із найвищим релігійним завданням людини – прославленням Бога своїм життям. Згадана єдність може бути досягнута як безпосередньо через інтелектуальний вплив, так і опосередковано – через вплив естетичний, тому варто провести чітку диференціацію між творами художніми й публіцистичними, проповідницькими й науковими, залучення яких до католицької літератури є помилковим, бо дидактичні завдання перебувають поза межами естетичної мети мистецтва» [8, с. 81]. Таким чином, теоретик релігійної літератури вважав, що мистецтво підносить людину над буденністю і облагороджує духовне життя, бо ж коли джерело атеїзму полягає у буденності душі, то одухотворення через творчість – це піднесення до Бога. Наявність осяяння, піднесення та розквіт переживання та співпереживання у процесі творчості полягає, на думку Муха, в наявності в момент написання твору стану Божої ласки, бо ж мало бути практикуючим християнином формально, – треба вірити у Божий провід, відчувати обов'язок та підкорятися йому, щоб у мистецькій праці реалізувати сутність релігійності. Відзначимо, що католицький діяч був доволі толерантним стосовно інших християнських конфесій, його греко-католицька приналежність не домінувала та не абсолютизувалась і, як влучно зазначив той же Я.Грицьков'ян у згадуваній статті «Українські католицькі письменники міжвоєнного двадцятиліття: група "Логос», Мох декларував: «Союзника треба шукати не на Заході чи Сході, а в Богові» [2, с. 174]. Тобто, критик безпосередньо співвідносив творчість католицького письменника з рівнем його духовної зрілості.

Беручи участь у численних дискусіях між представниками різних таборів літературної критики у Галичині, О.Мох широко використовував матеріали загальноєвропейських дискусій того часу, знав та популяризував їх на сторінках української преси. Зокрема, рецензуючи «Християнського повістяра» Анрі-Даніеля Ропса, науковець писав: «Перше завдання католицького письменника – не фальшувати життя; не розділяти проблеми католицького повістяра від католицького читача; нема різниці між християнським повістярем і невіруючим повістярем, але є різниця в поглядах на один і той самий матеріал» [10, с. 87]. Також свої погляди щодо поцінування літературного тексту О. Мох виклав у передмові до огляду нагороджених 1934 року книг («На українському Парнасі: Оцінка нагороджених книжок: С.Гординського, Б.Кравціва, Ж.Процишина, Г.Журби і Ст.Левинського»), де стверджував, що

едність етичного та естетичного залежить від принципу сприйняття краси як такої: «Се відношення – на однодушну гадку католицьких і акаатолицьких естетів – полягає на стані чистого оглядання без відрухів пожадання й хотіння, бо гарне се предмет сприймаючих і пізнаючих, а не змагаючих чинників» [13, с. 6].

Метафоричною та дуже влучною, актуальною і для нашого часу є чудова думка Моху про неповторність кожної людини, філософсько-релігійну сутність та залежність її від внутрішньої свободи, що з'являється лишень у віруючої людини: «Хто згодиться бути (колективною людиною) без власної думки і волі? Той, у котрім нема почуття безконечності...» [11, с. 8] Певна безапеляційність, категоричність спричинювала той факт, що не тільки опоненти, але й соратники Моху з табору католицької критики відзначали тенденційність та своєрідну вибірковість його методології оцінювання художніх текстів. Так, зокрема, у рецензії на цитовану працю «На фронті української книжки», відомий дослідник того часу П.Ісаїв відзначив факт активного поборювання інструментарію ліберальної критики, що проявляється у негачії і самих авторів-дослідників, які його використовують, і проявів лібералізму та матеріалізму у їхньому світобаченні. Це, на думку Ісаїва, викликає занадто різкі випадки Моху на антихристиянські прояви, спричиняє бурхливі дискусії та протистояння. «Усе ж він (*О.Мох – Т.Ш*) добре орієнтується у світоглядних течіях, намагається подати цілісну панораму тогочасного українського літературного процесу на тлі європейської духовності та працює над формуванням нових критеріїв католицької критики» [5, с. 76]. Цю ж особливість творчого і світоглядного кредо Моху відзначила і сучасна дослідниця: «Однак, чи то відбулася упродовж десятиліття певна еволюція у світогляді митця, чи ж його теоретичні засади, подібно як і Г.Костельника, розходилися із літературною практикою, – бачимо виразну суперечність між декларованими засадами та літературно-критичним аналізом конкретних творів. Хоча в теоретичних дослідженнях О. Мох визначав естетичний критерій домінуючим у процесі оцінки художніх творів, у його рецензіях настільки переважає підхід ідеологічний, що він майже не зупиняється на аналізі художніх особливостей» [8, с. 86]. Загалом, є дуже багато праць О.Моху, де він популяризує в українській галицькій періодиці твори найвизначніших представників європейського католицького письменства (Сигрид Ундсен, Роберта Лінгардта, Отто Форста де Баттаглія, Фрідріха Вагнера, А.-Д. Ропса та інших); бере участь у широковідомих дискусіях свого часу з представниками націоналістичного, ліберального, комуністичного таборів; аналізує та полемізує з приводу текстів відомих українських письменників того часу (М.Рудницького, С.Гординського, І.Филипчака, Меріяма-Лужницького, А.Волощак, Є.Маланюка, Ж.Процишина, М.Хвильового, У.Самчука та інших). Спадщина видатного науковця, журналіста і видавця ще належним чином не досліджена і не систематизована, не оформлена бібліографія, немає наукової біографії. Українська католицька культура міжвоєнного двадцятиріччя, чільним представником якої був Олександр Мох, культивує та продовжує традиції християнського гуманізму, християнського персоналізму, активно протистояла згубним для української нації впливам фашизму і комунізму в умовах надзвичайної поляризації суспільства, у передчутті трагічних подій страшного ХХ століття. Уроки і роль цієї вагомої частини нашої культури ще належним

чином не опрацьовані і не осмислені, як і багатогранна та глибока діяльність журналіста, видавця, науковця, релігійного мислителя Олександра Мох.

Список використаної літератури

1. Гдакович М.С. Літературні періодичні видання 20-30-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях у суспільно-політичному і духовному контексті доби: Автореф. дис... канд. філол. наук / Гдакович Мар'яна Степанівна; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2003. – 20 с.
2. Грицков'ян Я. Українські католицькі письменники міжвоєнного двадцятиліття: група "Логос" / Ярослав Грицков'ян // Записки наукового Товариства ім. Шевченка. – Т. ССХХІХ. – Праці філологічної секції. – Львів, 1995. – С.170-178.
3. Енциклопедія українознавства. Словникова частина : в 10т. Гол. ред. В. Кубійович / Наукове Товариство ім. Шевченка. – Перевидання в Україні. Репринтне відтворення видання 1955-1984 років. – Львів, 1996-2000.
4. Льницький М. Критики і критерії. Літературно-критична думка в Західній Україні 20-30-х рр. ХХ ст. – Львів, 1998. – 148 с.
5. Ісаїв П. Рецензія на статтю О. Мох "На фронті української книжки" / Петро Ісаїв // Дзвони. – Львів, 1938. – Ч. 1/2. – С. 76.
6. Калинська-Корчук Г. До 90-річчя утворення літературної групи «Логос». Українські письменники-католики / Г. Калинська-Корчук. – Режим доступу : <http://www.umx.org.ua/>
7. Каталог антикварних книг /Художня література/ Коцюбинський М. Тіни забутих предків. Оповідання, 1913. – Режим доступу: <http://www.gob-art.com.ua/catalog.php>
8. Комариця М. Українська «католицька критика»: феномен 20-30-х рр. ХХ ст.: Монографія / Мар'яна Комариця; НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. – Львів, 2007. – 328 с.
9. Микитюк В. Католицька критика міжвоєнного двадцятиліття / Володимир Микитюк // *Porównanie jako dowód. Polsko-ukraińskie relacje kulturalne, literackie, historyczne 1890-1999.*; Відп. ред. Б.Бакула. – Познань, 2001. – С.22-37.
10. Мох О. Книжки і люди: Монографія / Олександр Мох; Львів: Добра книжка, 1938. – 134 с.
11. Мох О. На фронті української книжки: Статистика, висновки й згадки про те, чим тепер духово кормиться наша суспільність на Захід від Збруча і що з того вийде / Олександр Мох; Львів, Добра книжка, 1937. – 49 с.
12. Мох О. На українському Парнасі: Оцінка нагороджених книжок: С. Гординського, Б. Кравціва, Ж. Процишина, Г. Журби і Ст. Левинського / Олександр Мох; Львів, Добра книжка, 1934.
13. Теофіл Коструба – учений-праведник / Олександр Мох; Торонто: Добра книжка, 1961. – Випуск 172.
14. Мох О. (Арамис) Що католикові читати? / Олександр Мох // Католицька акція. – Ч.2. – Львів, 1935.

15. Передирій В. Мох Олександр-Микола // Українська журналістика в іменах (За редакцією М.М. Романюка) // НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. – Львів, 1999. – Вип.6. – 476 с.

16. Члени українського фотографічного товариства у 1930-1939 рр. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

ALEXANDER MOSS AS A LITERARY CRITIC, JOURNALIST AND PUBLISHER

Tetiana Shpringer

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

The article analyzed the life and work of Ukrainian journalist Alexander Moss against the background of the formation of Catholic critics beg. XX century.

Keywords: Literature, Catholic critic, publishing "Good book", editor, journalist, author, journal, Catholic writers, "Progress", "New Dawn", "Bells", "Catholic Action", interwar period, a group of "Logos".

АЛЕКСАНДР МОХ КАК ЛИТЕРАТУРНЫЙ КРИТИК, ЖУРНАЛИСТ И ИЗДАТЕЛЬ

Татьяна Шпрингер

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупринки, 49, 79044 Львов, Украина,
e-mail: t_shpringer@ukr.net*

В статье проанализированы жизнь и творчество украинского журналиста Александра Моха на фоне становления католической критики нач. XX в.

Ключевые слова: литературоведение, католическая критика, издательство «Добрая книга», редактор, журналист, автор, журнал, католические писатели, «Поступ», «Новая Заря», «Колокола», «Католическая акция», межвоенное время, группа «Логос».

*Стаття надіслана до редколегії 23.12.11
Прийнята до друку 10.01.12*